

הַגָּלִיל הַצֶּמֶת עֵלּוֹן מַחֲזוֹ הַצֶּפּוֹן שֶׁל הַמוֹעֵצָה לְשִׁמּוֹר אֶתְרֵי מוֹרֶשֶׁת בִּישְׂרָאֵל

יוצא לאור על ידי ועדות הגליל העליון והתחתון ואזור העמקים
גיליון מספר 36, ניסן תשע"ב, מרץ 2012

המכללה האקדמית גליל מערבי

עם הגליון

הספרים המודפסים ונכחדים. ייתכן שבעתיד הלא-רחוק נמצא את כל הדרוש לנו ברשת, וספרי נייר לא יודפסו יותר. בגליון זה יסקור עלי קדם את ספרו של פרדי כהנא על התכנון הקיבוצי, מיכל סדן תספר על ספרה החדש בנושא דימוי הרועה העברי, יוני גדעוני יתרשם מיומנו של אברהם מוסל, שטייל ועבד בארץ בשנים 1913-1914, ואני אכתוב על האנציקלופדיה של יעל ופרופ' ניסים לוי "רופאיה של ארץ-ישראל". אנו מקווים שכל אלה, לצד הכתבות בנושאינו הרגילים, יעניינו ויהנו אתכם גם הפעם. באיחולי חג אביב שמח, מירב גרץ רוזן

שנות השלושים. חברי עין החורש בחדר הקריאה שבמכבסה באדיבות ארכיון עין החורש

החודש מקיימת החברה להיסטוריה של הרפואה בארץ את הכנס השנתי שלה, שיציין 150 שנים לייסודו של בית החולים האנגלי (הסקוטלי) בנצרת, ויוקדש להוצאתם לאור של ספרים חדשים בנושא ההיסטוריה של הרפואה בארץ. התחום הנדיר יחסית של חקר תולדות הרפואה בארץ נהנה בשנים האחרונות משגשוג, תודות להתמסרותם של כמה חוקרים ובמידה רבה בזכות הקמתו של בית ההוצאה לאור של אתי בחור, שערך והפיק חלק גדול מספרי המחקר בתחום שנדפסו בארץ לאחרונה. כל הפעילות הזו מתקיימת בצל החשש שכאמצעי שימור והנצחה - הולכים

הפסלים על הדשא איה שפרן

הפסל ידידיה מור שיפץ את שני הפסלים של דוד פולוס הניצבים על הדשא המרכזי בתל יוסף. במהלך עבודתו שמע דעות רבות בשאלה מי היו החברים והילדים ששימשו כמודלים לפסל

פנינו לפסל ידידיה מור מתמרת, ששיפץ את פסלו של פולוס "דוד הרועה" ברמת דוד. ידידיה טיפל בפסלים במקצועיות, והם היום משופצים וצבועים. במהלך עבודתו עברו לידו חברים רבים וסיפרו לו מזיכרונותיהם, ובין היתר שמע דעות רבות בשאלה מי היו החברים והילדים ששימשו כמודלים לפסלים...

הפסלים. באחד מהם זוג היושב וצופה בפסל השני, של שני ילדים משחקים. הפסלים הם מסימני ההיכר של תל יוסף, ונדמה שהם נמצאים בחצרנו מימים ימימה. עד כה לא טרחנו לחקור את מקורם וייחוסם ולהנחיל את המידע לדורות הבאים, אך הם תמיד היו מוקד משיכה לילדים, הנהנים גם היום להשתובב סביבם ועליהם. שני הזמן פגעו בהם, חלקיהם התפוררו ונשברו והיה צורך לתקן ולחזק אותם.

קיבוץ תל יוסף ציין בשנה שעברה תשעים להיווסדו. לכבוד המועד הזה רצינו לחבר בין העבר להווה ולעתיד, ואחד התחומים שבהם בחרנו לטפל היה שיפוץ שני הפסלים העומדים שנים רבות על הדשא ליד חדר האוכל. את הפסלים פיסל דוד פולוס, חלוץ מגדוד העבודה שפסלו המפורסם ביותר הוא זה של אלכסנדר זייד על הסוס בשייח' אברק. בנדודיו בין הקיבוצים בארץ הגיע בסוף שנות השלושים לתל יוסף, ואז יצר את הפסלים. במקור הם הוצבו בשתי פינות של בריכת מים בדשא שלמרגלות חדר האוכל (שהוא יצירה ארכיטקטונית מיוחדת של האדריכל ליאופולד קרקאור), אך עם השנים נסתמה הבריכה, הדשא כיסה אותה ונשארו רק

תצלומים: ארכיון תל יוסף ותומר רוזנטל

פסליו של פולוס לפני ואחרי

איה שפרן היא חברת תל יוסף.

בחודשים הראשונים של שנת 2012 אנו מתרכזים בקידום וביצוע של יוזמות ותוכניות שונות, כמפורט להלן:

בית שאן

ההכרזה על תחנת הרכבת ההיסטורית בעיר כמתחם לשימור הייתה הישג גדול של המועצה לשימור. כיום, במגעים עם רכבת ישראל ומע"צ, ניסינו למנוע את בנייתה של סוללה בגובה של כ-2.5 מטרים וברוחב של כמה מטרים באתר, האמורה לחצותו לשניים. אמנם הגובה המתוכנן של הסוללה הונמך מעט, ואף נקבע בה מעבר להולכי רגל, אך אנו ממשיכים לטעון ששלמותו של המתחם תיפגם. לדעתנו יש מחדל בעובדה שבתכנית המאושרת, תת"ל 13/6, הוא נרשם וסומן כמתחם לשימור, אך התכנית המפורטת מתייחסת רק לשימור כל אחד מהמבנים, ופוגעת באתר בכללותו.

אם מאבקנו לא יצליח ננסה לקדם תכנית פחות טובה מבחינתנו, אך הכרחית בשלב זה, שלפיה יכללו חמשת המבנים הדרומיים של המתחם, אלה שימצאו על פי התכנון דרומית לסוללה, בפארק שיתחבר לבית שאן וינציח את האתר ההיסטורי. ארבעת המבנים הצפוניים צריכים להיות משולבים יחד ולהיקשר אולי למסחר או תרבות פנאי ליד תחנת הנוסעים החדשה בשדה נחום. מאבק נוסף שלנו צריך להיות נגד כביש מתוכנן, שיחנות גם המבנה הצפוני ביותר משטח המתחם.

המועצה לשימור מנסחת כעת מסמך עקרונות שיגדיר את יחסה למתחם.

הגליל העליון

הסתיים שיקומה ושימורה של הסנדלרייה באיילת השחר על ידי המועצה לשימור. האתר פתוח למבקרים ומומלץ מאוד לבוא ולהתרשם מהתצוגה ומהפעילות במקום.

בשדה נחמיה שוקם צריף עץ היסטורי על ידי חברי הקיבוץ, ובראשם משה אנוליק. היוזמה הפנימית היא לתצוגה היסטורית של הקיבוץ ומתחם בתי הילדים שלו.

הגליל התחתון

אילניה: בימים אלה עוסק צוות ביצוע של המועצה לשימור בהצלת מאגר המים ההיסטורי של אילניה – פירוק ובנייה מחדש של פינת המבנה הנמצאת בשלבי בלייה מתקדמים. אנו מלווים גם את הכנת תיק התיעוד לתב"ע של גרעין המושבה על ידי האדריכל דוד גודנהיים.

כדורי: נמשכות עבודות השימור והפיתוח להפיכת המבנה ההיסטורי למרכז מבקרים.

טבריה

המועצה לשימור שותפה בוועדה הבין-משרדית בראשותו של מנכ"ל משרד התיירות לפיתוח התיירות בעיר. המועצה מדגישה את חשיבות נושאי השימור, והגישה מסמך עקרונות כולל שנכתב על ידי אילן בן יוסף. ברמת הרשות המקומית מלווה המועצה לשימור ומנחה סקר רשימת מבנים ומתחמים לשימור בעיר, במימון העירייה וביצוע האדריכל אבנר אמיר.

פרויקטים ביוזמה פרטיות שיושמו השנה בעיר היו תכנון מתחם החצר המפואר של "בית עובד" כמלון בוטיק, ושיקום ותכנון בית הכנסת רייסין ובית מראד - מבנה בזלת נטוש שיהפוך למבנה משרדים. פרויקטים אלה נעשו בצורה לא-מספיק מקצועית מבחינת השימור, אך אנו מקווים שהליווי שלנו, גם אם החל בשלבים מאוחרים, יתרום לסטנדרטיזציה של תיעוד ותכנון ראויים לקראת פרויקטים עתידיים. סקר השימור שיזמה העירייה הוא הסמן הטוב ביותר לקראת עבודות מקצועיות בעתיד.

יסוד המעלה

אחוזה דוברובין: כפי שדיווחתי כאן בעבר, נעשו עבירות בנייה וחריוגות כבדות של מפעיל האירועים וההסעדה, המשתמש במבנים ובחצר המתחם. למרות חלופות שונות שהעלתה עמותת החצר לתכנון מחדש של היחס בין המוזיאון לגן האירועים והסדרת החריוגות - אנו מתנגדים לפתיחת גן אירועים המוני בתחומי המתחם ההיסטורי, חרף התועלת הכלכלית שיש בו. לטעמנו זו דוגמה לאיזון שהופר בין הנצחת ערכיו של מקום לצרכי העסק התומך בו כלכלית.

מבואות החרמון

בח'רבת ירדה תיקנה המועצה לשימור את קשת הכניסה למבנה, שנשברה.

מטולה

במטולה התגבשה תכנית מתאר חדשה לישוב, ללא התייחסות ראויה למדיניות שימור. בעקבות דרישתנו החליטה הוועדה המחוזית לאחרונה על הכנת מסמך שימור, כולל חוות דעת שלנו.

נצרת עילית

כפי שסיפרתי בגיליון הקודם, ניקתה העירייה, בעקבות פעילותו של נאמן השימור יורם קוקוי, עמדת פילבוקס בריטית מרשימה. בדיונים עם ראש העיר, יו"ר ועדת הבנייה ואדריכל העיר, הוסכם על הקמת ועדת שימור עירונית. יורם ואני הכנו רשימת אתרים להכרזה, וכעת אנו מנסים להמריץ את העירייה להקים את הוועדה ולהכריז על אתרים לשימור.

עמק הירדן

בסוף שנת 2011 ביצעה המועצה לשימור שיקום בבית המוטור שבכניסה לקבוצת כנרת, שסבל מחדירת רטיבות.

בצמח נמשכות העבודות לשימור והחייאת מתחם הרכבת ההיסטורי, בשלב ראשון של המבנה הדו-קומתי הראשי. המתחם יכלל כמרכז מבקרים בתחומי מכללת כנרת הצמודה.

עמק המעינות

בכפר רופין הושלם מסמך השימור לתכנית המתאר על ידי האדריכל בצלאל רינות. ההמלצות ועקרונות המסמך מוטמעים בתכנית עצמה.

גם בנווה איתן השכן החל ליווי שימורי של תכנון תכנית מתאר חדשה לקיבוץ.

בעמק המעינות מתקיים סקר של רשות הניקוז ירדן דרומי, בין הירדן לכביש 90. נושא המורשת בו מנוהל על ידי יצחקי גל, והמועצה לשימור חברה בצוות ההיגוי של התכנית.

עמק יזרעאל

בבית לחם הגלילית נמשכת יוזמת המושב, בליווי שלנו, להחייאת המבנים הצמודים למגדל המים ולהכנסת פעילות קהילתית אליהם.

באזור כפר יחזקאל מתגבשת תכנית להקמת פארק שיכלול את החייאת מתחם הרכבת ההיסטורית שמול המושב, על ידי רשות הניקוז ירדן דרומי והמועצה לשימור. המתחם מורכב מתחנת סיליקט ומבנה אבן ששימש למגורי עובדים, וההזדמנות להחייאתו נובעת גם היא מהפעולות לחידוש תוואי רכבת העמק ההיסטורית.

עפולה

יחד עם העירייה אנו מקדמים סקר שימור עירוני לקביעת האתרים והמתחמים ההיסטוריים בעיר.

ראש פינה

בעקבות יוזמה של "אמיר" - ארגון יוצאי רומניה - לייסד מוזיאון לפועלם של יהודים מרומניה בהקמת ראש פינה ומושבות העלייה הראשונה, החליטה המועצה המקומית לחבר את היוזמה למעלון שיוביל מבקרים ממגרשי החנייה שליד בית העלמין אל אתר השחזור. המוזיאון והמעלון אמורים להיות בתחום מבנה האמפיתיאטרון, על מורדות הרכס שמול בית הקברות. המועצה המקומית יזמה תחרות אדריכלים לתכנון המוזיאון, המבואה לאתר והמעלון, והיא מקדמת את ביצוע ההצעה הזוכה. המועצה לשימור התנגדה מהותית לתחרות, מהטעמים הבאים:

1. במרקמים עתיקים יש למצוא שימושים חדשים למבנים היסטוריים. לכן - כשיש יוזמה כמו זו של עמותת יוצאי רומניה, לא ראוי לבנות לכך מבנה חדש, אלא לשמר מבנה היסטורי קיים ולהחיותו בשימוש זה.
2. הקמת המבואה במקום מבנה האמפיתיאטרון הישן פסולה בגלל רגישותו הנופית והמתחמית של האתר, במורדות אזור השחזור (מה שאמור להיות אזור החיץ שלו) ובפתח נחל ראש פינה. אם הורסים את המבנה הקיים - יש לבצע שיקום נופי בלבד ולא לבנות מפגע חדש וגדול אף יותר מזה הקיים (יש לציין שיוזמי התחרות מאפשרים בנייה בסדר גודל של כ-750 מ"ר - פי שתיים ממבנה האמפיתיאטרון הקיים).

למרות התנגדותה, בחרה המועצה לשימור באחת מהתכניות שהוגשו לתחרות (של האדריכלות רותי ליברטי-שלו, רקפת סיני ויוליה גרינקרוג), והיא מקבלת את עקרונותיה: שיקום מבנה האמפיתיאטרון ללא תוספות בינוי, תוך הטמעתו בצמחיה הטבעית מסביב; העברת הפונקציה החדשה למבנה בית הספר ההיסטורי, תוך שימורו, וגישה כללית המגדילה את היצע הביקור באתר כולו (כולל החייאת גן יעקב) לא רק כפתרון נקודתי למתחם מבנה האמפיתיאטרון.

לאחר אימוץ התכנית הבאנו אותה בפני ועד עמותת אתר השחזור, ואנו עומדים להציגה בפני עמותת יוצאי רומניה. כאמור - המועצה המקומית מקדמת את התכנית שזכתה בפרס ראשון, כלומר את הריסת האמפיתיאטרון למען הקמת מבנה חדש.

על קיר בית הכומר בכנסיית סנט ג'ורג' בעכו מותקנת טבלת זיכרון משיש, ששוליה ממוסגרים באבן גיר מצהיבה. חרוטים בה שני שמות, והיא דוגמה מאלפת לקשר שבין שימור, הנצחה וזיכרון קולקטיבי

”הם [האנגלים] התקיפו כגיבורים ונהדפו על ידי גיבורים“. לאחר קרב קשה שלא הגיע להכרעה חולצו חייליו של אולדפילד בעור שיניהם, תחת אש עזה, והשאירו מאחוריהם את ההרוגים והפצועים. אולדפילד עצמו, שנפצע ונלקח בשבי, מת במפקדה הצרפתית. שוביו העניקו לו כבוד אחרון וקברו אותו בטקס צבאי מלא. הגנרל הצרפתי ברת'יה אף שיבח את אומץ לבו, וציין כי נקבר עם חללי צרפת “כשהוא נושא עמו את הערכת הצבא הצרפתי כולו”.

על מייג'ור אולדפילד מספר לוח הזיכרון שבחצר כנסיית סנט ג'ורג' בהרחבה, ומציין כי היה קצין מצטיין, מוערך ואהוד על חייליו ומפקדיו. על המונצח השני, (לויטנט) קולונל וויליאם ווקר, מסופר הרבה פחות, ומצוין רק שהיה איש הרויאל מארינס ומת בן 68 ב-1840, “במהלך המבצע לסילוקו של אברהים פשה מסוריה”.

בשלט מצוין כי הוא שחזור מ-1919 של לוח הנצחה מ-1907. איננו יודעים אם ווקר, שנפל ב-41 שנים לאחר אולדפילד, הונצח גם הוא בלוח המקורי, משום שבין השניים לא היה כל קשר מוצהר פרט לעובדה ששירתו באותה יחידת אם. מתקבל על הדעת ששמו הוסף ב-1919, כניצול של הזדמנות להנצחת אירוע נוסף

המשרת את נרטיב הגבורה האנגלי. אני מסיק זאת מהעובדה שעל שחזור השלט אחראית ממשלת הוד מלכותו, מה שמתיישב עם ההנחה שזיכרון קולקטיבי הוא עניין פוליטי, שהשלטון מקדם כחפצו. השחתת השלט המקורי במלחמת העולם על ידי התורכים, שלחמו אז נגד אנגליה, הייתה גם סילוק עדות לתקופה שבה חלקו שני הצדדים אינטרסים משותפים. כשהשתנה המצב והם הפכו לאויבים, עלה צורך פוליטי ותרבותי בנרטיב אחר, ולשם כך גייסו מחדשי השלט את ווקר, מגיבורי קרב היסטורי נגד התורכים. אין מתאים מלוח הנצחה לנופלים לבטא את הצדק ההיסטורי של המנצח ולעצב את הזיכרון הקולקטיבי בהתאם לצרכים החדשים.

שאול כוכבי למד היסטוריה וארכיאולוגיה באוניברסיטה העברית, עוסק בניהול וביזמות כלכלית. הכתבה היא עיבוד של מאמר רחב שכתב.

הסיפור שמאחורי לוח הנצחה התרחש בימים שבהם האניות היו מעץ, האנשים מברזל והמעשים נחקקו בשיש – סוף המאה השמונה-עשרה. האדמירל נלסון הנחיל אז לאנגליה את הניצחונות הימיים הגדולים שלה בחופי צפון אפריקה וספרד, ועמיתו - האדמירל סיר סידני סמית' - נלחם בעבור ארצו בחופי ארץ-ישראל.

סמית' היה האיש שנשלח להציל את האינטרסים הבריטים מפני נפוליאון, ובתוך כך להושיע גם את האימפריה העות'מאנית. בדרכו ממצרים להודו עמד נפוליאון לכבוש את ארץ-ישראל ולסכן את “הנכסים יקרי הערך במזרח”, וסמית' טווה הסכם לשיתוף פעולה צבאי נגדו עם השלטונות התורכים.

נפוליאון צעד עם חייליו מאל-עריש ליפו ולעכו, שם הקים את עמדותיו על החוף ואיים על העיה בערב ה-18 במאוס 1799, לאחר שג'זאר פחה סירב להיכנע בפניו, פתח במצור על עכו. הוא פרש את תותחיו על הגבעה שקיבלה לימים את השם “הר נפוליאון”, ובקו החפירות. כשהבין שפריצת החומה בהרעשה מסיבית לא תצלח, החליט על כריית מנהרות מן החפיר הצרפתי לכיוון העיר, ועל קקוע החומות באמצעות חומר נפץ שיוטמן בהן.

באותו זמן הגיע לעכו גם סמית', בראש צי של אניות עם עשרים אלף לוחמי מארינס. בין ה-17 ל-23 במאוס 1799 הנחית את חייליו בחוף ופשוט, בסיוע תותחים, על עמדות הצרפתים. הקרבות שניטשו שם באותם ימים מקרבים אותנו לסיפורו של מייג'ור תומס אולדפילד. ה-7 באפריל 1899 היה יום עקוב מדם בעכו. החיילים הצרפתיים, שסבלו מרעב וממחלות, צרו על העיר במשך עשרים ימים קשים לשני הצדדים. הם הצליחו לחדור שמונה פעמים לעכו דרך המנהרות, ונהדפו בקושי רב. באותו יום יצאו הבריטים לפעולה מורכבת לחיסול המנהרות, ומייג'ור אולדפילד עמד בראש הכוח המרכזי שנועד לחדור לאחת מהן. על פי הדיווח הצרפתי לא נכבשו החפירות. הבריטים, לעומת זאת, דיווחו על כיבושן ועל החזקתן עד להשלמת המשימה. בשלב השני הצליח הכוח של אולדפילד לכבוש אחת מהמנהרות, בקרב עקוב מדם. על יחסי הכוחות אמר שליטתו של נפוליאון:

לוח זיכרון זה נחקק מחדש בשנת 1919 על ידי ממשלת הוד מלכותו הבריטי לזכר מייג'ור אולדפילד מחיל הנחתים הבריטי, שנפל בהנהיגו פשיטה על חיל המצב בעת המצור של נפוליאון בונפרטה והצבא הצרפתי, ב-7 באפריל 1799, בגיל 43. הוא נקבר בידי הצרפתים בכבוד הצבאי הראוי, חיל “ללא מורא ובלא דופי”, ונשא עמו אל קברו את הערכתם של הבריס ואויבים כאחד. [ולזכר] קולונל ווקר מן הרויאל מארינס שמת בן 68 במהלך המבצעים שאילצו את אברהים פשה לפנות את סוריה. השלט המקורי שהוצב ב-1907 הושחת בפקודת השלטונות התורכים במהלך המלחמה 1914-1918.

מרכז הדרכה לשיקום נחלים יוקם בטחנת הנזירים בנחל ציפורי טל רטנר

רשות ניקוז ונחלים קישון מתעתדת להקים בטחנת הנזירים ובשטחים שסביבה מרכז הדרכה בנושא שיקום נחלים

את המקום ולחשוף אותו לקהל הרחב. במסגרת תהליך התכנון יוכן תיק תיעוד שתוצריו יוצגו בעתיד. בכוונתנו לשקם את האמה שהובילה מים לטחנה, ולשחזר את האופן שבו פעלה. בחזונו, תשמש טחנת הנזירים כבית לפרויקט חינוכי שמפעילה הרשות בבתי ספר וקהילות לאורך הנחל, כמרכז שיחבר את הקהל הרחב לנחל וסביבתו וכאתר הפתוח לרווחת הציבור. הפעולות המתוכננות כוללות מוזיאון לתרבויות הנחל, מופע אורקולי בנושא שיקום נחלים, מעבדה לבדיקת איכות המים, מסעדה, מרכז להשכרת אופניים, חניון לילה למטיילי שביל ישראל ועוד.

בסוף חודש מאי יארחו הרשות והאתר את אירוע “הגלילה מארח” השנתי, ובמסגרתו יוכלו הבאים להתרשם מהטחנה ומהתקדמות העבודות במקום.

טל רטנר היא אחראית חינוך וקשרי קהילה ברשות ניקוז ונחלים קישון.

ונייהול נגר במערכות ניקוז הנחלים למניעת שיטפונות והצפות, מאידך גיסא. במסגרת פעילותה עוסקת הרשות בפיתוח וטיפוח פארקים, שבילים וחינוניים כאתרים מושכי קהל, בשיקום ופיתוח של נחלים ומעיינות בשיתוף קהילות תושבי הנחל ובעלי עניין, וכן בשימור, שחזור ופיתוח של אתרי מורשת והיסטוריה ייחודיים במסדרון הנחל.

הרשות זיהתה את הפוטנציאל הגדול של חשיפה לקהל הרחב ושל שינוי תודעתי לגבי חשיבות הנחלים וסביבתם, הגלום בטחנת הנזירים. המבנה ניצב על ערוצו של נחל ציפורי, באחד הקטעים היפים והמוכרים ביותר שלו. רבים מהמבקרים בנחל נמשכים אל המבנה, המזכיר אחוזה אירופאית, ואל שטח הטחנה העשיר בצמחייה. ואולם - הטחנה וערוץ הנחל שבתחומה היו במשך שנים בידיים פרטיות, והכניסה אליהם התאפשרה רק למעטים.

כיום מתכננת רשות ניקוז ונחלים קישון לפתוח

נחל ציפורי, הזורם מהרי נצרת ועד עמק זבולון, עשיר בנופיו, בבעלי החיים הנהנים ממימיו, בצמחים הגדלים לגדותיו וגם בהתיישבות מגוונת ובעדויות רבות להתיישבות-עבר.

אחד מהמבנים המעניינים והיפים ביותר לאורכו של הנחל הוא טחנת הנזירים – טחנת קמח שפעלה עד לראשית המאה העשרים. הטחנה, הנמצאת כיום בבעלות מנזר הכרמליטים היחפים, הוקמה בתקופה העות'מאנית ופעלה בכוח מימיו השופעים של מעיין עין יבקע, השוכן כשני ק"מ מזרחית לה. מי המעיין הגיעו אליה באמצעות אמת מים בנויה, שהוליכה אותם מבריכת הרמה מאבן אל ארובה במפלס העליון של הטחנה. בכוח נפילת המים הונעו אבני הריחיים הכבדות שטחנו את הקמח.

רשות ניקוז ונחלים קישון היא גוף סטטוטורי הפועל מתוקף חוק הניקוז וההגנה מפני שיטפונות (1957) וחוק נחלים ומעיינות (1965). תפקידיה הם “שמירת מתנות טבע” מחד גיסא,

באוקטובר 1952 הוקמה בדרדרה שעל שפת אגם החולה היאחזות "אשמורה". באפריל 1954 הורדה היאחזות ונשארה עמדה צבאית בלבד. כנס מתוכנן בא לגאול אותה מהשכחה

להקת הנח"ל שרה "ניאחז בכל משלט", והגדירה את מחזור החיים היישובי המקובל: משלט – היאחזות – קיבוץ (אז אפילו בנח"ל עוד לא חלמו על "קיבוץ מתחדש"). דרדרה שלחוף החולה היא גלגול אחר: כאן הוליד הקיבוץ את היאחזות, שהפכה למשלט. בימים אלה מתארגן כנס של היאחזות "אשמורה" בדרדרה, ואני מנצל את ההזדמנות לספר לקוראי "הגלילה" על תולדות המקום.

זיכיון החולה עבר לידיים יהודיות בנובמבר 1934, והקיף את האגם והביצות. נחום הורביץ, שניהל את עבודות הזיכיון, תבע מהמוסדות לרכוש גם את רצועת האדמה המזרחית שבין הזיכיון לגבול עם סוריה. חלק מתביעתו נענה כשנרכשו אדמות דרדרה, כ-1,300 דונם, בחוף המזרחי של החולה. בחורף 1942 הציעה הקק"ל לקבוצת חולתה, שישה ללא אדמות בחצר הזיכיון ליד יסוד המעלה, להחזיק במקום ולעבד את אדמותיו. חולתה נענתה, גידלה שם גן ירק והעבירה לשם את הצאן, הרפת והמכוורת שלה. לצרכי ביטחון נבנה מגדל בזלת תלת-תלת-קומתי מוקף חומת אבן, שהפך ל"אייקון" של דרדרה.

שנה מאוחר יותר בחרה חולתה את נקודת הקבע שלה, והמוסדות חיפשו גרעין שיקים כאן קיבוץ. בשנים אלה שימשה דרדרה תחנה חשובה לעלייה ב' מסוריה, כשהעולים - שיצאו במשאיות מדמשק - חצו ברגל את נחל גלבון, עקפו את תחנות המשמר, ירדו לדרדרה והושטו בסירות לחולתה. המחסום שנתר היה תחנת המכס בראש פינה, ועל כך תשאלו את חיים חפר.

ביולי 1947 עברה הנקודה לידי גרעין "איל", שנתן לה את שמו והתמסר להתבצרות ולהכנות למלחמה הקרבה. התקפות הסורים והנחיתות הטופוגרפית המוחלטת הבהירו כי כאן לא יוכל לקום קיבוץ, ולמרות התנגדותו של הקיבוץ המאוחד עבר קיבוץ איל לאחר הסכם שביתת הנשק עם הסורים למקומו הנוכחי.

המקום נשמר זמנית על ידי הכשרת הפלמ"ח "הגוברים", שיועדה להקים את גדות על חורבות משמר הירדן. באוקטובר 1952 התקבלה פקודה להקים כאן את "נחלאים ד", היא היאחזות "אשמורה".

עם התקדמות ייבוש החולה והתרחקות החוף, הוקם לרוחב האגם המצטמצם גשר צף. בהמשך נבנתה במקומו סוללת אבנים ועליה דרך לרכב. באפריל 1954 הורדה היאחזות ונשארה עמדה צבאית בלבד. משלט לא העיזו לקרוא למקום הנשלט הזה.

למרות ייחודה של אשמורה - היאחזות בשטח מפורז, תחבורה בסירות בלבד (למ"פ הוכפפה פלגה של חיל הים), נוף משגע ורומנטיקה אין קץ - היא כמעט שנמחקה מספר תולדות הנח"ל. למה? לא ברו. אולי כי לא היו בה גרעינים שישאו את זכרה, אלא חיילים בודדים, עולים חדשים ברובם.

כנס היאחזות המתוכנן בא לגאול אותה מהשכחה וללקט את הסיפורים. אולי יעזור המפגש לראות לאן פנו שחקני הפואמה הפדגוגית שהתרחשה כאן, כשחבורת מפקדים אידיאליסטים מבני הארץ, קיבוצניקים ברובם,

ניסתה להנחיל את המורשת לעולים צעירים שהועסקו בעבודה שאינם מורגלים בה, בצילו של גבול מאיים.

קוצר היריעה אינו מאפשר לי לגולל כאן את קורות דרדרה בשנים הבאות - את שנותיה כמוצב צה"לי ואת סיפורה הייחודי במלחמת ששת הימים.

לפני כעשור הקימה "עמותת חברי איל", בסיוע הקק"ל והמועצה לשימור אתר זיכרון לשלושה מחברי הקיבוץ שנפלו במלחמת העצמאות. האתר, המספר על עמידת הנקודה, הוליד את הצורך בהשלמת תולדותיה של דרדרה. הקק"ל נרתמה ובחניון הצמוד, המטופח היטב, הציבה שלטים על גלגולי ההתיישבות והביטחון ממזרח לחולה.

השרידים הפיזיים שנתרו במקום אינם רבים, אבל מעניינים: באתר הזיכרון יש שתי עמדות בטון שהיו בשימוש עד לששת הימים; במטע סמוך נטועה פינת זיכרון ישנה לשלושת הנופלים, השומרת גם על בית הגנרטור עוד עמדה נותרה בשלמותה, ואחרות נעקרו לשולי המטע. האלמנט העיקרי באתר הוא הסוללה החוצה את החולה לרוחבה, שתישמר כאות למפעל האדירים השנוי במחלוקת.

ומה קרה לסמלה של דרדרה, מגדל הבזלת? האגדה מספרת כי במלחמת יום הכיפורים הוא פוצץ, לבל יאחז בו קומנדו סורי. האמת כנראה מפוצצת פחות: ב-1967, כשהשטחים החקלאיים נפתחו לעיבוד בטוח, הרסו אותו האיכרים ופינו את אבניו.

איך תוכלו אתם לסייע לכנס? אנחנו מחפשים את בוגרי היאחזות. להערכתנו עברו בה כ-200 חיילים. סגל המפקדים אותר ברובו, אך מהחיילים מצאנו רק בודדים. נשמח לכל שם או מידע מסייע. אם ידוע לכם דבר, העבירוהו בבקשה אל יויו פלס ממחניים, 052-6065026, yoyopelles@gmail.com; או לאמנון לוי מחולתה, 052-5694186, aalevin@012.net.il.

אמנון לוי הוא חבר מערכת "הגלילה".

150 שנים לייסוד של בית החולים בנצרת

כנס החברה הישראלית להיסטוריה של הרפואה והמדע

23 במרס 2012

באודיטוריום בית החולים האנגלי בנצרת

ד"ר נחלה בשארה, מנהלו לשעבר של בית החולים, יפתח את הכנס ויספר על בית החולים בנצרת.

עוד ידברו פרופ' ערן דולב, פרופ' ניסים לוי, ד"ר יגאל שפי, ד"ר נורברט שווקה, איתי בחור,

ד"ר פנינה רומם ופרופ' יואל דונחין.

הכנס יכלול סיור מודרך בנצרת, למעוניינים.

להרשמה: shvarts@bgu.ac.il

מתן תורה. ויטראז' בבית החולים בנצרת

חדר האוכל של גניגר היה הראשון שבו ישבו החברים על כסאות עץ במקום ספסלים והשתמשו בכלי אוכל מפורצל ולא מפח

השנה חוגג קיבוץ גניגר תשעים להיווסדו, וזו הזדמנות להיזכר בעובדה ששם הוקם מבנה חדר האוכל הראשון בתנועה הקיבוצית. לאחר שהקיבוץ הוכיח את עצמו כארגון יציב, הסכימה ההנהלה הציונית ב-1927 לממן את הקמת הבניין, שתכננו שניים מחשובי האדריכלים בארץ באותן שנים - ריכרד קאופמן ולוטה כהן. חברי הקיבוץ העדיפו לוותר על הקמת מבני מגורים ולהשקיע בחדר-אוכל.

ב-1928 נחנך המבנה, שהכיל מטבח ואולם ל-72 סועדים, כולל שולחן נפרד לשומרי כשרות. חוץ מהעובדה שהיה ראשון חדרי האוכל הבנויים בהתיישבות השיתופית, היה גם הראשון שבו ישבו החברים על כסאות עץ במקום ספסלים והשתמשו בכלי אוכל מפורצל ולא מפח. הוא תפקד בייעודו המקורי שלושים שנה, עד להקמת מבנה חדש ורחב ידיים בסמוך לו. תכנונו היה על טהרת "חתך הזהב" - מערכת מידות הרמונית המופיעה ביצירות אמנות ואדריכלות רבות - מה שמתבטא בחזיתותיו (במיוחד זו המערבית) ובפתחיו. תכנונו האקלימי אפשר אוורור טבעי ללא צורך במיזוג, והוא הצטיין בצבעוניות עשירה: מסגרות החלונות נצבעו בגווני אדום עזים ובכחול אולטרמרין, והקירות טויחו בצהוב בהיר. היום לא נותר לצבעוניות הזו זכר.

בקיבוץ גניגר יש אתרים נוספים הראויים לשימור, כמו "מגדל הגמל" בתכנון יוחנן רטנר ועמנואל ילן; **חדר האוכל "החדש"** מ-1958 בתכנון נחמן קפלנסקי, שהוא מהמרשימים בחדרי האוכל הקיבוציים; **המתפרה וגן הילדים** משנות החמישים, בתכנון מיכאל ושלמית נדלר;

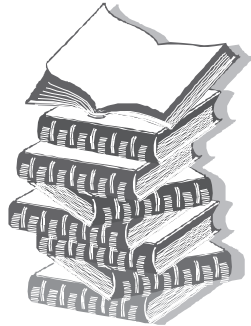
המועדון לחבר בתכנון פרדי כהנא וכן **בתי אבן** מההתיישבות שקדמה לקיבוץ, שמתכננם היה כנראה המהנדס הטמפלרי גוטליב שומכה.

מיכאל יעקבסון הוא אדריכל במשרד "פיטלסון-שילה-יעקבסון", חבר המעבדה לעיצוב עירוני באוניברסיטת תל אביב וכותב קבוע על אדריכלות באתר Xnet.

קלות משנות השלושים והארבעים. אולם האכילה משמש כספרייה הקיבוץ, והמטבח נטוש. חלק מהמבנה שימש בעבר סטודיו של האמן אהרן שושני, שעבודותיו היפות מעטרות עד היום קירות וחזיתות של מבנים בקיבוץ. האדריכל חבר גניגר, אהרן בן אפרים, הפועל רבות לשימור המורשת הבנויה של הקיבוץ, חושב

מה שמתבטא בחזיתותיו (במיוחד זו המערבית) ובפתחיו. תכנונו האקלימי אפשר אוורור טבעי ללא צורך במיזוג, והוא הצטיין בצבעוניות עשירה: מסגרות החלונות נצבעו בגווני אדום עזים ובכחול אולטרמרין, והקירות טויחו בצהוב בהיר. היום לא נותר לצבעוניות הזו זכר.

מחדף הספרים שלי

אברהם מוסל: שכיר יום מהולנד האריך הקוצה 1913-1914. תורגם מהמהדורה ההולנדית מ-1918 על ידי איתמר פרת

הרבה תודות למירב גרץ-רונן, שהעבירה לעיוני את הספר הצנוע הזה, שהוא פשוט מרתק.

בבסיס הספר עומד יומנו של אברהם מוסל, צעיר הולנדי שיצא בשנת 1913 עם עוד שני חברים וחברה אחת לטיול בעולם. הם חצו ברגל את אירופה, חלק מהזמן יחפים, והגיעו לארץ. חרארד וחברתו נשארו בירושלים וחיפשו בה עבודה, בעוד שני חבריהם סובבים בין היישובים היהודיים בארץ ועובדים בכל מקום שבו היו מוכנים לקבלם.

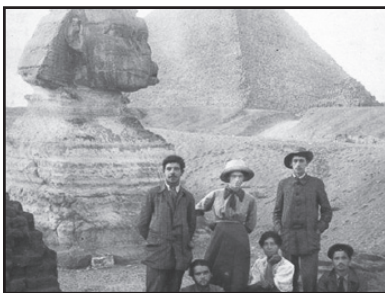
ליפני היציאה לדרך

אברהם מוסל היה היהודי היחיד מבין הארבעה. בדבריה בראש הספר כותבת אסתר רייס-מוסל, שיזמה את תרגומו לעברית, כך: "המחבר היה ציוני שלא מדעת, שעמל לגאול כמו ידיו את ארצו משמונה, ולא זכה לראות את ארצנו בבניינה, ועירנו על תילה".

אחד מחבריו למסע, שיצא עמו מהולנד ובא איתו לארץ, היה פרנס ון דר הורן, שעבד בגליל, השתתף במאורעות תל-חי והקים בארץ משפחה. במותו נקבר ליד פסל האריה השואג בכפר גלעדי. שלושת החברים לא נשארו כאן, וחזרו לאירופה ערב מלחמת העולם הראשונה.

יומנו של אברהם מתאר בצורה נפלאה את הווי החיים בארץ בשנים 1913-1914: חיפוש עבודה, העבודה העברית, שמירה וביטחון, החיים במושבות וביישובים, תלאות החלוצים הראשונים, יחסי יהודים-ערבים ועוד ועוד.

מוסל היה גם צלם ומאייר מחונן, שחלק מאיוריו מופיע בספר. בתחנות שבהן חנה נהג להחתיים מוסדות ואישים ביומנו, לאישור כי ביקר במקום ואת תאריך הביקור. הדבר מאפשר לנו לעקוב אחר מסלול טיולו ועבודתו בארץ, ולהתוודע לאנשי היישובים. זה אחד מהספרים שממש הלהיבו אותי. סיפור מרתק של חבורה מיוחדת ותיאור נפלא של תקופה, בתוספת איורים וצילומים המחיים את רוחה. מומלץ ביותר.

במצרים

יוני גדעוני

רופאים se ארץ-ישראל 1799-1948, מאת יעל ופרופ' ניסים לוי, הוצאת איתי בחור, 2008, בשיתוף ההסתדרות הרפואית בישראל

הנוצרי שפעל בארץ בחריצות. לעיתים עבדו לצד רופאים מוסלמים ונוצריים, ולעיתים פתחו קליניקות משל עצמם או השתלבו במוסדות הבריאות היהודיים שצמחו טיפין טיפין. רבים מהם היו שותפים מרצון לבניין היישוב החדש, וחלקם היגרו לארץ בראשית המאה העשרים כפליטים, במיוחד מגרמניה ומארצות מרכז ומזרח אירופה. חלקם שהה כאן זמן קצר והיגרו הלאה, ורבים חלו ונפטרו בעת מילוי תפקידם כרופאים. כשגדל מספרם עם השנים, התבררה תרומתם לא רק לרפואה, לבריאות ולהיגיינה, אלא לבניין החברה הארץ בכללותה. כעלית אינטלקטואלית הם תרמו לקידום המדע, הספרות, האומנות, החינוך, המוסיקה והתרבות המערבית ביישוב, ביססו כאן אורחות חיים מודרניים והביאו ערכים כמו דייקנות, קפדנות, חריצות, נחישות ויושר. בזכותם הפכה הארץ תוך שנים מעטות למרכז רפואי למזרח התיכון כולו, ובתוך כך הוקמה התשתית הרפואית למדינה שבדרך - בתי חולים, קופות חולים, שירותי חירום, שירות רפואי ליישובי הספר, רפואה צבאית ועוד.

בחירתם של יעל ופרופ' ניסים לוי לספר את ההיסטוריה באמצעות מעשיהם של יחידים מבטאת עמדה הומניסטית מרשימה, הזוכרת שהבית הלאומי שלנו נבנה בידי בני אדם ומוזכרה לנו שתכלית קיומו היא רווחתם. התצלומים הרבים שנוספו לספר מעשירים אותו מאד ויוצרים דיוקן מורכב ומוחשי של פני הרפואה והרופאים בארץ בעשרות השנים שהוא סוקר. אין לי ספק שכשתשכך ההתרגשות של הופעת המהדורה החדשה, תתחדש מלאכת איסוף החומר ועדכון המהדורה הבאה בתור, והדיאלוג החשוב והמיוחד שבין המחברים לציבור יימשך.

רופאי בית החולים בצפת 1920. ראשון משמאל ד"ר משה קריגר. שני מימין ד"ר שניאור זלמן אביגדורי

עשרה שנים הם ליקטו 4,000 סיפורי חיים, שנבדקו ואומתו, וזאת ללא כל מימון או תמיכה חיצונית. האם אפשר לעסוק היום בתולדות הרפואה בארץ ללא האנציקלופדיה שכתבו? אין ספק שלא!

ראשוני הרופאים היהודיים עלו ארצה באמצע המאה התשע-עשרה, חמישים שנה לפני הרצל והציונות. הם שאפו לא רק לרפא את אחיהם, אלא גם לצמצם את חשיפתם למיסיון הרפואי

לפני כשלוש שנים, כשהתחלתי לאסוף חומר למחקר על המרכז הרפואי זיו, נתקלתי במהדורה הראשונה של האנציקלופדיה "רופאים של ארץ-ישראל", ונעזרתי בה מאד. המיוחד בספר, והמיוחד אותו עד היום, הוא העובדה שנכתב על בסיס מחקר ואיסוף דינמיים, וממשיך להיכתב ולהתרחב מאז פרסומו. מיד עם יציאתו לאור נפתח דיאלוג מרתק בין מחבריו לבין בני משפחה ומכרים של הרופאים המוזכרים בו, והדפסתה בימים אלה של המהדורה השנייה והמורחבת ממחישה את המידה שבה הם היו מעורבים בכתיבה: 800 מתוך 4,000 הביוגרפיות שבאנציקלופדיה נכתבו מחדש בזכות מידע נוסף ששלחו בני המשפחות, ומאות רבות עודכנו ושופרו. הספר גם התעשר בפורטרטים רבים, למעשה אפשר לומר כי מספר-עזר לחוקר ולמתעניין הוא הפך לחלק מתולדות הרפואה בישראל.

לנוכח היקפה של האנציקלופדיה הזו ומידת הפירוט שלה, ההופכים אותה למפעל לאומי ממש, קשה להאמין שהיא הופקה בעבודת יחידים, "משוגעים לדבר", ובאמצעים ביתיים בלבד. יעל ופרופ' ניסים לוי - הוא מראשוני המורים בפקולטה לרפואה של הטכניון, יו"ר החברה להיסטוריה של הרפואה בארץ ומוותיקי החוקרים של תולדות התחום הזה בישראל, והיא פיזיותרפיסטית ותיקה - יצאו לגמלאות ב-1999 ומאז הם מקדישים את זמנם לכתיבת ביוגרפיות של רופאי הארץ. קשה להבין איך הצליחו שני אנשים בלבד - בתקופה של ראשית האינטרנט וללא מאגרי מידע מסודרים - לאתר את כל הרופאים ובני משפחותיהם, לארגן את החומר, לעבדו ולכתוב את הספר (במטבח, כעדותם). במשך שנים-

בית החולים הדסה לחולי שחפת בצפת, סוף שנות הארבעים. ד"ר יוסף רקובר מבצע ניקור ריאה - טיפול חדשני ומציל חיים - בחולה שחפת

באדיבות משפחת רקובר

על ספרו של האדריכל פרדי כהנא לא איר לא כפר - האדריכלות של הקיבוץ 1910-1990

איקוניים שהפכו לאבני דרך באדריכלות הקיבוצית והישראלית. הספר סוקר גם את פעולתו של "המחלקה לתכנון" ו"המחלקה הטכנית", שהיו הכתובת התנועתית לתכנון היישובים שקבעו את התקנים ("חדר" "מטבחון" "מרפסת" ועוד) שעל פיהם התיישרו המתכננים. כך, למשל, מסופר שבאמצע שנות השמונים, כשנגמרו עתודות הקרקע וכשהמשבר הגדול כבר עמד מאחורי הדלת, עסקו התנועות הקיבוציות באינטנסיביות בגיבוש "קיבוץ תעשייתי" (בלי חקלאות!) ו"מיקבוץ" – מעין קיבוץ אזורי.

פרדי כהנא עצמו היה מעורב רוב חייו המקצועיים בתכנון קיבוצים, הן בתכנון פרטני של יישוב או בניין והן דרך המחלקה לתכנון. מבחינה זו, הספר הוא גם אוטוביוגרפיה אדריכלית וחשבון נפש של מי שסוקר את התפתחות הקיבוצים מבראשית, דרך שנות השיא - כשנדמה היה שהקיבוץ יחיה לנצח, ולבסוף בעידן השינויים. כהנא מצביע שוב ושוב על צמתים שבהם דעתו כמתכנן לא התקבלה, ואחת התוצאות היא, לדבריו, ש"בתמ"א 31 פרויקט ישראל 2020, ובתמ"א 35, הקיבוץ נעשה לא-רלוונטי" (עמ' 600).

כהנא הצטרף ב-1954 לקיבוץ בית העמק. תחילה תכנן בקיבוץ, אחר כך במחלקה לתכנון, ושוב במשרד בקיבוץ. משלב מסוים התמסר לאיסוף, תיעוד ושימור חומרים הקשורים לתכנון ואדריכלות הקיבוצים, ובמידה רבה הודות לו קיים היום ארכיון עשיר וממוחשב של תכנון הקיבוץ. ודווקא אצל, אצל מי שהמציא את מושג הרה-תכנון כדי להתמודד עם עיצובם מחדש של קיבוצים בשנות השישים והשבעים, עולה כעת בין השורות קריאה לשימור הערכים האדריכליים החד-פעמיים שנוצרו, לפני שגל הבנייה החדשה ישטוף את הכל.

הספר הוא מפעל אדיר, שקשה להפריז בחשיבותו. בעבור הציבור הרחב הוא אמנם ארוך ומפורט מדי, אך מי שישכיל לצלוח את הפירוט הרב, השרטוטים והמונחים הטכניים, ייהנה מספר מרתק ומחכים.

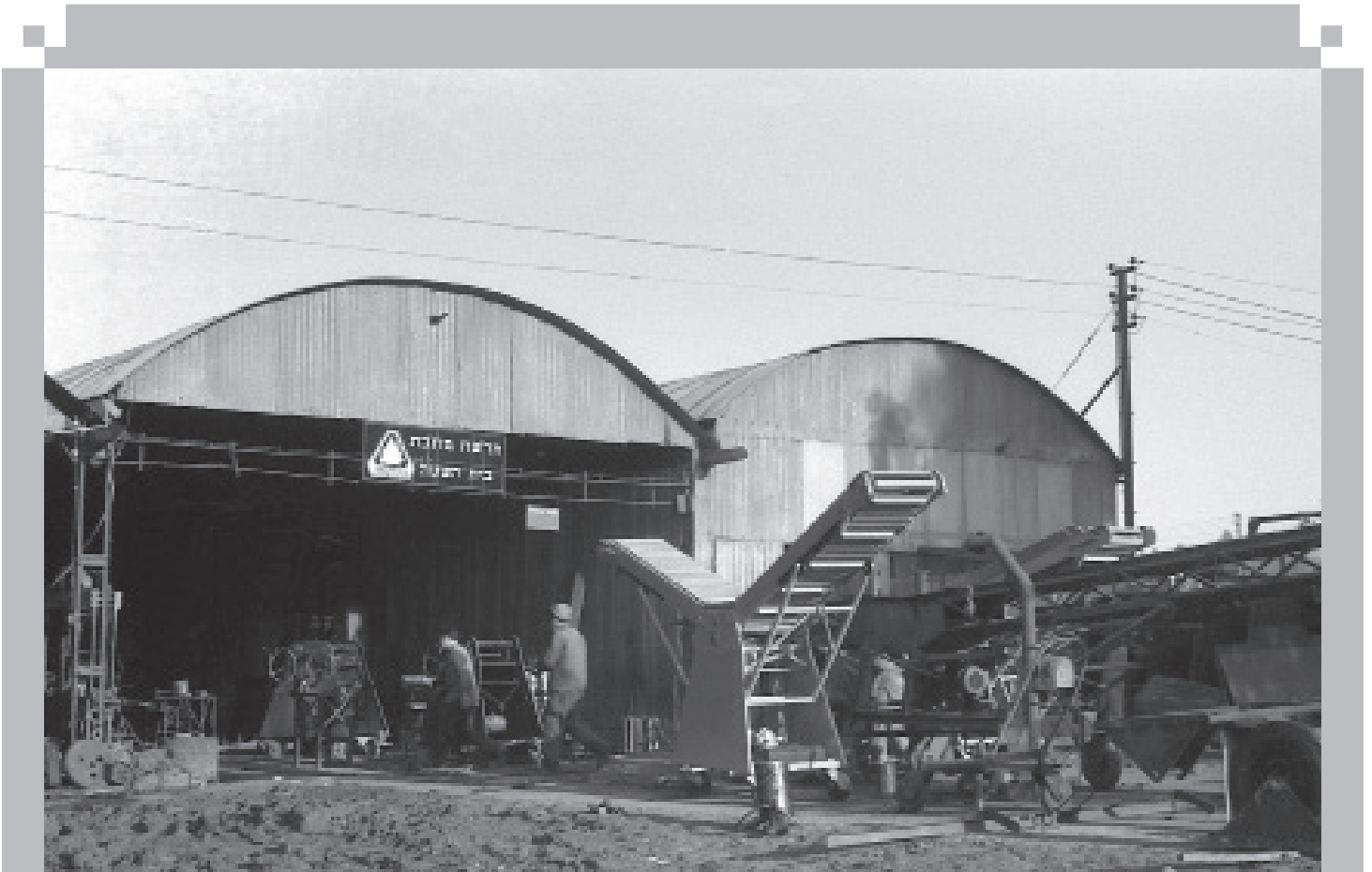
עלי קדם ממעגן הוא עיתונאי.

כשיצחק טבנקין הגדיר את הקיבוץ "לא עיר ולא כפר", הוא התכוון כנראה לשאיפתם של מייסדיו והוגיו שלא להידמות לאיכרים בארצות מוצאם - כפריים בורים, ללא שאר רוח, שעבדו מבוקר עד ערב. ראשוני הקיבוץ רצו להקים "כפר של אינטליגנטים", אנשי ספר ותרבות, שבערב יהיה להם זמן - וכוח! - לקונצרט, תיאטרון וספרות. בהתאם לכך, גם תכנון הקיבוץ לא היה גיבוב של בקתות וחצרות: למשימה התגייסו מיטב הכוחות האדריכליים, שניסו לתת תוכן תכנוני-אדריכלי לאידאה הקיבוצית.

כל מי שנכנס לקיבוץ בשנות השישים והשבעים, לפני בניית הטירות והווילות, חש מן הסתם תחושה מוכרת: אותה דרך המובילה ל"רמפה" של המטבח, למרגלות "מבצר" חדר האוכל. אותה שדרת בתי ילדים, מוקפת ב"רכבות" החדרים המפורסמות, והלאה מזה בתי המלאכה, האזור המשקי וה"מפעל". ספרו הנוכחי של פרדי כהנא בודק האם הייתה שפה אדריכלית לכל זה, בשלושה היבטים: תכנון הנקודה או היישוב כמכלול, תכנון מבנים ייחודיים לצורת הקיבוץ ותכנון בניינים "אוניברסליים" כמו בתי תרבות מוזיאונים.

הספר הוא קודם כל היסטוריה של האדריכלות הקיבוצית. הוא סוקר את פועלם של ראשוני המתכננים, כמו קאופמן, ביקלס בקיבוץ המאוחד ומסטצ'קין בקיבוץ הארצי, שהטביעו חותם באמצעות עשרות מבנים והשפיעו מאד על דור האדריכלים שבא אחריהם. למרות שהושפעו מהאדריכלות המודרנית של תקופתם, הם תכננו את הקיבוץ כאלטרנטיבה ירוקה וקהילתית לעיר, וחיפשו ביטוי חדש למהפכה המתהווית: "...יצירה עצמאית בקיבוץ משקפת אידיאולוגיה מסוימת, מביעה את החיים הקומוניסטיים הקיבוציים, ולכן גם אינה יכולה להיות קשורה לכל מסורת..." (כתב ביקלס (עמ' 231).

חברי הקיבוצים עצמם, כפי שמראה כהנא, לא היו אדישים לנושא הארכיטקטוני וביקשו להיות מעורבים בו. התוצאה הייתה לא-פעם מבנים

באדיבות ארכיון בית השיטה

מפעל המתכת של קיבוץ בית השיטה בראשית שנות החמישים

על קבוצת "אבוקה"

בסיפורה של קבוצת "אבוקה" מאת יאיר יוציס ("הגלילה" 35), לא נזכר עניין קביעתו של שם המקום: גרעין המייסדים אמנם הביא עמו מרומניה את השם "אבוקה", שאף אושר על ידי ועדת שמות היישובים של הקק"ל בשלהי 1943 – אך מיד לאחר מכן ביקשו חברי הקבוצה, יחד עם "המרכז החקלאי" ועוד פונים, שלא לפרסם את השם, כיוון שהם מעדיפים עליו את השם "שדמות יצחק", לזכר יצחק בן יעקב. בן יעקב ז"ל, חבר דגניה א' שפעל, בין השאר, לפיתוח התעופה האזרחית העברית, היה ממייסדי

חברת "אוירון" ונהרג ב-29 בדצמבר 1940 בתאונת דרכים עם דב הוז ובני משפחתו. היום נושא את שמו שדה התעופה במחניים, כשם ש"שדה דב" בתל אביב נושא את שמו של הוז. בתו של יצחק בן יעקב, דיתה פֶּרַח מבית השיטה, תוכל לספר למעוניינים על תהליך מתן השם ל"אבוקה" ועל הסיבה לדחיית בקשתם של חברי הקבוצה להנצחת אביה בשם.

יהודה זיו

הרועה העברי - גלגולם של דימוי וסמל מספרות ההשכלה לתרבות העברית בארץ-ישראל מיכל סדן

"הרועה העברי" נתפס כאחת מאפשרויות המימוש של רעיון האדם החדש ושליטת הגלות במהפכה הציונית, והפך מאמצעי אמנותי וסמל דתי לאידיאל חילוני

המהפכה הציונית, שהושפעה מאוטופיות ותפיסות עולם שהתפתחו במערב, בכללן גם רעיון "האדם החדש", חוללה חילון וגרמה לטרנספורמציה בדפוסי הסימבוליים היהודיים-מסורתיים. התפיסות החדשות שגיבשה היו ניגוד לאורח החיים ולתרבות היהודית הדתית-גלותית, ודמות "הרועה העברי" התבססה כאחת מהאפשרויות למימוש.

דימוי "הרועה העברי" הפך מאמצעי אמנותי וסמל דתי לאידיאל חילוני, שאותו שואפים להגשים. מעטים הגשימוהו כממשות פועלת ביישוב היהודי החילוני המתחדש בארץ-ישראל, ורבים יותר כנושא רווח בתחומים מגוונים של היצירה התרבותית. למעשה, היה העיסוק החקלאי-כלכלי בענף הצאן בארץ רצף של כישלונות, כשהסיבה המרכזית לאי-הצלחתו היא סירובם של רבים לעבוד בו. ולמרות זאת - שפע הייצוגים האומנותיים של הרועה

רועה צאן בקיבוץ שמיר, 1945

באדיבות ארכיון שמיר

ההיסטורי וההתערות בנופי הארץ הגיאוגרפיים והאנושיים, והספר מנסה להפיק תובנות ומשמעויות מהמפגש שבין אירועים היסטוריים ליצירה תרבותית.

מיכל סדן היא נכדתו של "זקן הרועים" גרשון פלישה, ובתו של הנוקד הוותיק יעקב הירש, שהיה מדריכו של בן גוריון בדיר בשדה בוקר ועמד שנים רבות בראש אגודת הנוקדים. היא מרצה וחוקרת בתחומי אמנות, חברה ותרבות, ועוסקת ביצירה אמנותית ובכתיבה.

דמויות הרועה ו"הרועה העברי" בתרבות העברית החדשה, וכיצד שמרו - למרות היעדרן מהקונטקסט המציאותי - על רצף קיומן לאורך זמן רב (בגלגולים שונים).

הספר מתמקד בשלושה תחומי תרבות: ספרות חינוכית (מקראות, ספרי לימוד ועיתוני ילדים), שירי זמר ואמנות חזותית. הופעתם של הרועה ו"הרועה העברי" בתוצרים התרבותיים הללו נדונה בהקשר של שלושה מהיבטי התחייה הציונית: האתוס החלוצי, שחזור העבר

ועדרו התקיים לאורך שנים, הגם שבמציאות הם היו דמויות שוליות. אפשר למצוא את דמותם בתחומי הספרות, המוסיקה והזמר, המחול וריקודי העם, האמנות החזותית והתיאטרון. בסתירה זו עוסק ספרי החדש, שיצא לאור בהוצאת יד יצחק בן צבי ומבוסס על עבודת דוקטור שנכתבה בבית הספר למדעי היהדות באוניברסיטת תל אביב, בהנחיית פרופ' אברהם שפירא. הספר בודק מה היו הפונקציות שמילאו

יוצא לאור על-ידי ועדות הגליל העליון והתחתון ואזור העמקים של המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל, בסיוע המכללה האקדמית גליל מערב.
 כתובת המערכת: המועצה לשימור אתרי מורשת, משטרת נהלל, ת.ד. 865, רמת ישי, 30095. טלפון: 04-6415073,
 פקס: 04-6514540, דוא"ל: merav1806@gmail.com.
 עורכת: מירב גרץ רונן. חברי המערכת: ענת יוניס, עמרי שלמון, אורי בן ציוני, יוסי מורנו, נדב קלה, עלי כהן, בצלאל רינות, יוני גדעוני, רבקה אמבון, גדעון גלעד, אמנון לוי. נדפס בדפוס י.ט.כ. מגדל העמק, טלפון 04-6540243.